

CUMHURİYETİN 100. YILINDA MESLEK ALANLARIMIZIN GELECEĞİ ÜZERİNE...

Mahir Ulutaş

EMO 48. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

mahir.ulutas@emo.org.tr

Zaman, insan algısında hiç kuşkusuz doğrusal olarak “akmaz”. İçi boş, monoton ve tek biçimli olarak değerlendirilebilecek fiziksel zamanın tersine -ki modern fizik bilimi açısından bu bile tam doğru değildir aslında-, tarihsel zaman, siyasal, teknolojik, toplumsal ve benzeri değişimlerin moduna ve temposuna göre hızlanıp yavaşlayabilen, belleğe ve olanaklar evrenine ev sahipliği yapan maddesel bir yapıdır.

İçinde bulunduğumuz tarihsel ve coğrafi momentte Türkiye, zamanın olağanüstü hızla aktığı, artık neredeyse kaotik bir yapıya doğru yelken açan görünümüyle nasıl bir geleceğe sahip olacağı bilinmez bir ülkeye dönüşmektedir. 21. yüzyılın ortasında, 100 yıllık bir Cumhuriyet deneyimi olan ve birkaç kuşak iyi yetişmiş insan gücüne sahip bir ülke, zor ve baskı yoluyla kendisine birkaç beden küçük bir gömleğin içine sığdırılmaya çalışılıyor.

Türkiye bu noktaya bir günde ve siyasal iktidarların iş bilmezliği nedeniyle gelmedi, dahası kimi özgünlükleri olsa da yaşanan ülkeye özel bir durum değil. 12 Eylül darbesiyle solun üzerinden silindiri gibi geçen sermaye, dünya kapitalist sistemindeki büyük neo-liberal dönüşüme paralel olarak ve uluslararası emperyalist hiyerarşi içindeki “bağımlı” konumunu daha üst düzeyde yeniden üretecek bir azimle bu kaosu bile-isteye ve adım adım inşa etti. Öyleyse bugünü oluşturan yapısal dinamiklere kısaca da olsa bakmak “kaosun ardındaki düzeni” ve “sistemin kendi kendisiyle özdeş olmadığı çelişki noktalarını”

görmemizi kolaylaştıracaktır.

İyi bilinen noktaları maddeler halinde özetlersek;

1. 1970’li yıllarda sermayenin yaşamakta olduğu aşırı birikim krizi, emperyalist merkezlerde bir finansallaşma ve sanayisizleşme sürecinin eşlik ettiği neoliberal politikalarla çözülmeye çalışıldı. Bunun sonucu olarak çok uluslu sermaye adına temel malları ve hizmetleri, Batı’daki tüketiciler içinse düşük maliyetli mallar ve hizmetleri üretmek amacıyla küresel üretim, “Güney”e, bağımlı ve/veya eski sömürge ülkelere kaydırıldı.
2. 1980 sonrasında küresel üretim bağımlı ülkelere kayarken, merkez ülkeler için zorunlu olmadığı düşünülen otomotiv, gemi imalatı, tekstil ve demir-çelik gibi emek-yoğun, enerji-yoğun endüstrilerin “Güney”e kaydırılmasıyla, bu ülkeler emperyalist merkezlere kalıcı surette bağımlı hale getirildi. Türkiye’de tekstil, çimento ve demir-çelik sanayilerinin bu dönemdeki hızlı gelişiminin ardında da bu küresel sürecin olduğunu söyleyebiliriz.
3. Bağımlı ülkelerdeki işçi sınıfının, küresel sistem içindeki payını hızla yüzde 50’lerden yüzde 80’lere çıkararak bu dönüşüm, sermaye için düşük ücretli, güvencesiz, büyük oranda henüz yeni tarımdan kopartılmış devasa bir işçi sınıfı yaratmak amacıyla, IMF ve DB eliyle katı bir özelleştirme ve serbestleştirme programlarının ülkelere dayatılmasını mümkün ve

gerekli kıldı. Neo-liberal finansallaşma çağında, 3. Dünya ülkeleri ya ekonomilerini küresel sisteme uyumlu hale getirmek ya da sistemden dışlanmak seçenekleri ile baş başa bırakılırken; işçi ve emekçi sınıfların binbir emek ve mücadele ile kazanmış oldukları sosyal güvence, eğitim ve sağlık gibi temel altyapı alanları birer birer özelleştirilerek hem uluslararası sermaye için yeni kar alanlarına dönüştü hem de işçi sınıfı müthiş bir güvencesizlik sarmalına itildi. Ülkemiz de benzer süreci 1980 darbesi sonrası Özal iktidarının özelleştirme politikalarına hız vermesiyle yaşamış ve günümüze kadar kamu kurumu adına ne kaldıysa hepsi birer birer özelleştirilmiştir.

4. Üretimin büyük oranda bağımlı ülkelere kaydırılmasıyla birlikte emperyalist hegemonya beş alandaki tekelin korunması ve bir silah olarak kullanılmasıyla sürdürüldü: Finansal sistem, kitle iletişim teknolojileri, kitlesel imha araçları, teknoloji üretimi ve enerji kaynakları başta olmak üzere madenler ve doğal kaynaklara erişim. 1980'li yıllardan bu yana doğal kaynakların çıkarılmasına dönük sektörlerin gelişimi, uluslararası tekellerin ve yerli işbirlikçilerinin tonlarca rezerve el koyup kontrol altına almasını, doğal kaynakları çıkarma hakkını satmak zorunda kalan devletlerin ise kâr payı karşılığında desteğini gerekli kıldı. Büyük çaplı ekolojik felaketler ve çevresel yıkım pahasına yapılan bu tekelleri el koymalar, verimli tarım arazilerini ve köyleri/kasabaları fiilen yok ederek güvencesiz işgücünü artıran bir etki yaratmanın yanında devletlerin bu süreçteki yeniden yapılanmasını da gösteren özlü birer örnek oldular.
5. Yukarıda ifade edildiği üzere bu süreçte siyasal iktidarlar ve devlet mekanizması da esaslı bir dönüşüme uğradı: kolluk yeniden organize edildi, özel güvenlik şirketleri yaratıldı, üst kurullar aracılığıyla temel önemdeki politika alanları uluslararası sermayenin doğrudan kontrolüne bırakıldı. Dahası bütün bunların dışında bölgelilik ve dincilik teşvik edilerek 1840'lı yılların Manchester'ı benzeri sefalet koşullarında yaşamak ve çalışmak zorunda bırakılan bağımlı ülke işçi ve emekçileri için rıza üretimi hedeflendi.
6. Bütün bu sürecin bir sonucu olarak mühendislik eğitimi ve mesleği de büyük bir dönüşüme uğradı. İthal-ikameci ve ulusal kalkınmacı dönemde büyük bir itibar gören, kalkınmanın ana öznesi olduğu için görece uluslararası standartta kaliteli bir eğitim almış olan, ülke-

nin gelişmişlik ve bağımlılık düzeyine uygun bir ulusal enerji, tarım, sanayi ve kent inşasını gerçekleştirebilmiş olan mühendisler, bu dönüşümün sonucu olarak bakım, montaj ve satış gibi alanlarda yoğunlaşmaya başlamış, teknik eğitimin düzeyi hızla düşmüş, mühendislik mesleğinin ana çekirdeğini oluşturan AR-GE, proje ve tasarım alanlarından hızla uzaklaştırılmışlardır.

“Her alanda büyük yıkım yaşandı”

Kısaca özetlenmeye çalışılan bu süreçle, Türkiye’de 1980 ve 90’lı yıllardaki ön-hazırlık aşamalarından sonra sermaye, AKP şahsında “mükemmel” öznesini buldu. 2002 sonrası Türkiye, orta düzeyde gelişmiş sermayesi ve dışa bağımlı ekonomisiyle, uluslararası konjonktürün etkisiyle ülke sermayesi için yeni pazarlar bulmaya dönük hırslı ve aceleci bir bölgesel politikanın itici gücüyle yaratılan, sıcak para girişine ve kentsel kültürel alanların ve doğanın talanına dayalı ekonomik büyüme modeli içerisinde kentleşme, tarım, enerji ve madencilik alanları başta olmak üzere hemen her alanda büyük bir yıkım yaşandı. Ulusal sanayiler ve kamu kurumları tasfiye edildi, mühendislik eğitimi değersizleştirildi, mühendisler tasarım sürecinden uzaklaştırıldı ve birbiri ardına plansız bir şekilde açılan üniversitelerle mühendis işsizliği büyük bir sorun haline geldi. Meslek alanlarımız, siyasi iktidarın yıllardır süregelen özelleştirmeye, piyasalaştırmaya, ranta dayalı politikaları sonucu hiç olmadığı kadar daraldı. Sanayi tesisleri, enerji santralleri, iletişim altyapısı, demir-çelik ve petrokimya tesisleri, tarım arazileri haraç mezat satıldıkça ülkenin mühendislik-mimarlık altyapısı ve üretim yeteneğimiz aşındırıldı.

Sadece enerji alanında yaşananlar dahi, emperyalizme bağımlı sermaye makinasının işleyebilmesi için yoksulluğa mahkum edilen meslektaşlarımızın ve halkımızın geleceği pahasına gerçekleştirilen sürecin mantığını anlamaya yetecektir. Elektrik üretiminde kamunun payını günden güne azaltan ve bu alanı özel sektörün kâr hırsına teslim eden siyasal iktidarlar, sermayenin kolay inşa edilebilen ve hızlıca devreye girip çıkabilen doğalgazı kendi kısa vadeli çıkarları için daha rasyonel görmesi nedeniyle ülke için dışa bağımlı bir kaynak olan doğalgazın elektrik üretimindeki payını bile-isteye artırdı. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) aracılığıyla her önüne gelene lisans veren akılsız enerji yönetimi ülkeyi adım adım bir atıl enerji santral çöplüğüne çevirdi. Doğalgaz fiyatlarının anormal bir ivmeyle artmasına ve Rusya-Ukrayna savaşının doğalgaz tedariki üzerinde yaratmış olduğu risklere rağmen söz konusu fosil yakıtın ülke kurulu gücündeki oranı

yüzde 25, fiili elektrik üretimindeki payı ise 2021 yılı için yüzde 33, 2022 ve 2023 yılları içinse yüzde 22 seviyelerinde.

Madenlerde Süper-Sömürü...

Doğalgazın aksine dünya coğrafyasına belli bir yaygınlık düzeyinde dağılmış olan kömür üretimi alanında da ülkede kamunun kömür madencilik adımı bitirilerek, bu alanda yaşanan özelleştirme ve taşeronlaştırmanın sonucu olarak her türlü işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerini ve mühendislik birikimini hiçe sayarcasına ilkel koşullara mahkûm edilen maden işçisinin toplu ölümü pahasına süper-sömürüsü mümkün kılındı. Madencilik gibi barındırdığı tehlikeler nedeniyle bilgi, uzmanlık, deneyim ve sürekli denetim gerektiren bir alan, bilim ve teknoloji gelmiş olduğu düzeyin her türlü iş kazasını önlemeye yeteceği bir tarihsel dönemde bilinçli bir şekilde sermayenin çıkarları ve siyasal iktidarların rant politikaları dışında hiçbir konuda sorumluluk hissetmeyen liyakatsiz kadroların eline bilinçli bir şekilde teslim edildi. Bir dönem, yaratacağı kirliliğe rağmen yoksul halk için rıza üretme vesilesi olarak ısınma amacıyla yaygın dağıtım yapılan ve enerji üretiminde yatay bir seyir izleyen kömür, doğalgaz fiyatlarındaki dalgalanma nedeniyle yeniden bir alternatif olarak değere bindi ve ülke rezervlerinin kısıtları ve kamunun alandan büyük oranda çekilmesi ile ithal kömür santralleri birbirini ardına sisteme eklendi.

Elektrik enerjisi gibi depolanamayan ve arz-talep dengesinin sistem tarafından sürekli olarak gerçek zamanlı korunması gereken bir hizmetin birden çok üretici tarafından yapılmasının fiziki veya ekonomik olarak olanaklı olmadığı, tek üretici tarafından daha az bir maddi ve toplumsal maliyetle hizmetin verilebildiği, doğal ve hatta iletim ve dağıtım açısından bakıldığında fiziki tekel olan bu alan, üretimin yanında dağıtım alanında da özelleştirilmesiyle neredeyse tamamen özel sektöre devredildi. Fiziken tek ve bir bütün olan sistem, sanal birtakım aktörlere parçalanıp zorlama bir piyasa oluşturulurken, bu zorlama piyasa, fahiş elektrik zamlarıyla ve birbirini ardına getirilen teşviklerle maliyeti kamuya yıkılarak ve dahası ilkel koşullarda kömür madenlerinde üretim yapan madencilerin canı pahasına ayakta tutulmaya çalışılmakta.

100. Yılda Yol Ayrımındayız

Öyleyse Cumhuriyetimizin 100. yılında bir yol ayrımında olduğumuz açık. Ulusların ve coğrafyaların emperyalist bağımlılık zinciri içindeki konumlarının enerji, sanayileşme, tarım-gıda, kentleşme ve ulaşım politikalarına etkilerini tartışmadan, yaşadığımız yoksullaşmayı ve mesleksizleşmeyi anlamak mümkün değil. Geldiğimiz noktada kamuda çalışan meslektaşlarımız düşük ve eşitsiz ücret, sözleşmeli istihdam, özlük hakkı kayıpları ve teknik personel ataması yapılmaması gibi sorunlarla yüz yüze. Serbest çalışan, küçük büro ve atölye sahibi meslektaşlarımızın pek çoğu artan maliyetler, iş hacminin azalması, artan borç yükü nedeniyle iş yerlerini kapatmak zorunda kalıyor. Ücretli çalışan meslektaşlarımızın tamamına yakını yatırımların durması, projelerin iptal edilmesi, reel sektörün tıkanması; mühendis, mimar, şehir plancıları için asgari ücret denetiminin yapılmasını engellen-

mesi gibi sorunlardan etkilendiler. Yeni mezun meslektaşlarımızın yüzde 40'ı işsiz. Birçok genç meslektaşımız, mesleki, maddi ve sosyal tatminsizlik nedeniyle geleceğini yurt dışında arıyor. İşsizlik, esnek çalışma, güvencesizlik, sağlıksız çalışma koşulları ve reel ücret kaybı gibi sorunlar ise tüm meslektaşlarımızı tehdit ediyor.

Bütün bu süreci tersine çevirmek için yapılması gerekenler de bir o kadar açık; İkinci yüzyılda Cumhuriyetimizin, bir Emekçi Cumhuriyeti haline gelmesi. Bu içi boş ve kitabın orta sayfasından bir slogan değil, yaşamsal bir zorunluluk. Toplumun yararını esas alan, halkın ve endüstrilerin özgül koşullarının ve ihtiyaçlarının tanımlandığı ve belirlendiği; eşit, özgür, adil, dayanışmayı önemseyen demokratik bir toplum ve refah içinde yaşanacak bir ülkeye ulaşmak için; büyüme ile istihdamı ve adil bölüşümü kurgulayan, bölgeler arasındaki eşitsizliği gidermeyi amaçlayan, temel bilimleri, teknoloji geliştirmeyi ve nitelikli üretimi temel alan bir sanayi geliştirmeyi; eğitim, sağlık, enerji, ulaşım, konut vb. hizmetlerin kamu eli ile verilmesini öngören bir kalkınmayı gerçekleştirebilecek planlı bir ekonominin inşası. Ya bunu başaracağız, ya da tüm toplumla beraber artık var olmayan bir cumhuriyetin yıkıntıları altında kalacağız.